Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

MAKTAB O‘QUVCHILARINI KASBGA YO‘NALTIRISHNI STRATEGIK BOSHQARISHNING XORIJIY MODELLARI VA ULARNI O‘ZBEKISTON SHAROITIGA ADAPTATSIYA QILISH

Suleymanova Dilfuza Vaxidovna
Oriental universiteti mustaqil tadqiqotchisi
Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya. Maqolada Angliya, Finlandiya, Singapur, Germaniya va Yaponiyada maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishni strategik boshqarish modellari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi xorijiy tizimlarning boshqaruv mexanizmlari, sifat kafolati, individual qo‘llab-quvvatlash, mehnat bozori bilan integratsiya va raqamli axborot ta’minoti xususiyatlarini aniqlash hamda ularni O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimiga moslashtirishning ilmiy asoslangan yo‘llarini ishlab chiqishdan iborat. Rasmiy siyosiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va ilmiy tadqiqotlar kontent-tahlil, qiyosiy siyosiy tahlil, funksional xaritalash va ilmiy sintez metodlari orqali o‘rganildi. Natijada Angliyaning standartlashtirish va natijadorlikni baholash, Finlandiyaning uzluksizlik va multidisiplinar hamkorlik, Singapurning kasbiy rivojlanish kompetensiyalari va raqamli portfel, Germaniyaning maktab–bandlik xizmati–ish beruvchi integratsiyasi, Yaponiyaning hudud–sanoat–ta’lim koordinatsiyasi tajribalarini birlashtiruvchi integrativ-adaptiv mexanizm taklif etildi. Xorijiy modelni to‘liq ko‘chirish emas, balki funksional seleksiya, institutsional moslashtirish va monitoringga asoslangan bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiqligi asoslandi.

Kalit so‘zlar: *kasbga yo‘naltirish, strategik boshqarish, xorijiy model, qiyosiy tahlil, adaptatsiya, Gatsby Benchmarks, lifelong guidance, Education and Career Guidance, bandlik xizmati, hududiy hamkorlik, monitoring.*

ЗАРУБЕЖНЫЕ МОДЕЛИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИЕЙ ШКОЛЬНИКОВ И ИХ АДАПТАЦИЯ К УСЛОВИЯМ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье проводится сравнительный анализ моделей стратегического управления профессиональной ориентацией школьников в Англии, Финляндии, Сингапуре, Германии и Японии. Цель исследования заключается в выявлении особенностей механизмов управления, обеспечения качества, индивидуальной поддержки, интеграции с рынком труда и цифрового информационного сопровождения, а также в разработке научно обоснованных направлений их адаптации к системе общего среднего образования Узбекистана. Официальные политические документы, отчёты международных организаций и

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

научные исследования изучены методами контент-анализа, сравнительного политического анализа, функционального картирования и научного синтеза. В результате предложен интегративно-адаптивный механизм, объединяющий стандартизацию и оценку результативности Англии, непрерывность и междисциплинарное сотрудничество Финляндии, компетенции управления карьерой и цифровое портфолио Сингапура, интеграцию школы, службы занятости и работодателя Германии, а также координацию «регион–промышленность–образование» Японии. Обоснована целесообразность не прямого переноса зарубежных моделей, а их функциональной селекции, институциональной адаптации и поэтапного внедрения на основе мониторинга.

Ключевые слова: *профессиональная ориентация, стратегическое управление, зарубежная модель, сравнительный анализ, адаптация, стандарты качества, непрерывное сопровождение, цифровое портфолио, рынок труда, институциональная координация.*

FOREIGN MODELS OF STRATEGIC MANAGEMENT OF SCHOOL STUDENTS' CAREER GUIDANCE AND THEIR ADAPTATION TO THE CONTEXT OF UZBEKISTAN

Abstract. This article comparatively examines strategic management models of school career guidance in England, Finland, Singapore, Germany and Japan. The study aims to identify the distinctive mechanisms of governance, quality assurance, personalised support, labour-market integration and digital information provision, and to develop evidence-informed pathways for adapting these mechanisms to Uzbekistan's general secondary education system. Official policy documents, reports of international organisations and scholarly publications were analysed through content analysis, comparative policy analysis, functional mapping and scientific synthesis. The findings show that England contributes a standards- and accountability-based framework; Finland provides continuity, equity and multidisciplinary guidance; Singapore emphasises career management competencies and digital portfolios; Germany links schools with public employment services and employers; and Japan connects career education with regional industry–academia–government cooperation. On this basis, an integrative-adaptive mechanism is proposed for Uzbekistan. The study argues that successful transfer requires functional selection rather than direct institutional copying, followed by compatibility assessment, pilot implementation, monitoring and strategic correction.

Keywords: *career guidance, strategic management, foreign model, comparative policy analysis, adaptation, quality standards, lifelong guidance, digital portfolio, labour-market integration, institutional coordination.*

Latin American Journal of Education

www.lajoe.org

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

KIRISH

Raqamlashtirish, avtomatlashtirish va kasblar tarkibining tez yangilanishi maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishning mazmunini tubdan o‘zgartirmoqda. O‘quvchiga kasblar ro‘yxatini taqdim etish yoki bir martalik psixologik test o‘tkazish uning kelajakdagi ta’lim va mehnat yo‘lini asosli rejalashtirishi uchun yetarli emas. Zamonaviy tizim o‘quvchining o‘zini anglashi, ta’lim va kasbiy imkoniyatlarni tahlil qilishi, real mehnat muhiti bilan tanishishi va o‘zgaruvchan sharoitda kasbiy qarorlarini yangilab borish kompetensiyasini rivojlantirishi kerak. OECD ma’lumotlarida o‘smirlarning kasbiy kutilmalari ko‘pincha mehnat bozori talabi bilan mos kelmasligi va mazmunli kasbiy rivojlanish faoliyatlarida ishtirok etish darajasi yetarli emasligi ko‘rsatilgan [4].

Kasbga yo‘naltirish siyosati bo‘yicha xalqaro qiyosiy tadqiqotlar samarali tizim alohida maslahatchi yoki maktab doirasida qolib ketmasligi, balki ta’lim, bandlik, ijtimoiy tenglik va inson kapitalini rivojlantirish siyosatlari bilan uyg‘unlashtirilishi lozimligini ko‘rsatadi [5; 21]. Shu sababli kasbga yo‘naltirishni strategik boshqarish uzoq muddatli maqsadlar, subyektlararo koordinatsiya, resurslar, sifat standartlari, axborot oqimlari va natijalarni monitoring qilishni birlashtiradigan ko‘p darajali boshqaruv vazifasi sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimida ham o‘quvchilarni zamonaviy kasblarga o‘qitish, ish beruvchilarni jalb etish, maktablarda amaliy kasbiy faoliyatni yo‘lga qo‘yish va kasbiy qiziqishlarni erta aniqlashga qaratilgan huquqiy asoslar rivojlanmoqda [1–3]. Biroq normativ imkoniyatning mavjudligi uning avtomatik ravishda samarali boshqaruv tizimiga aylanishini anglatmaydi. Sifat mezonlari, maktab darajasidagi strategik reja, individual kasbiy rivojlanish ma’lumotlari, hududiy hamkorlik va monitoring o‘rtasidagi funksional bog‘liqlikni shakllantirish zarur.

Xorijiy tajribani o‘rganish ushbu vazifani hal etishning muhim manbai bo‘lsa-da, bir mamlakatda samarali ishlagan modelni boshqa davlatga tayyor shaklda ko‘chirish institutsional nomuvofiqlik, resurs yetishmovchiligi yoki formal ijro xavfini keltirib chiqarishi mumkin. Angliya, Finlandiya, Singapur, Germaniya va Yaponiya tizimlari turli boshqaruv an’analari, mehnat bozori tuzilmalari va ta’lim institutlariga tayangan holda shakllangan. Demak, qiyosiy tahlilning markaziy savoli “qaysi model eng yaxshi?” emas, balki “qaysi boshqaruv funksiyasi O‘zbekiston sharoitida qanday moslashtirilishi mumkin?” bo‘lishi lozim.

Bizning fikrimizcha, xorijiy tajribani o‘rganishning ilmiy qiymati tashqi shakllarni tasvirlashda emas, balki ularning natija beruvchi ichki mexanizmlarini ajratib ko‘rsatishdadir. Standartlashtirish, uzluksizlik, raqamli qo‘llab-quvvatlash, bandlik xizmati bilan integratsiya va hududiy koordinatsiya alohida mamlakatlarga xos belgilar

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

bo‘lsa-da, ular funksional jihatdan yagona strategik boshqaruv tizimining o‘zaro to‘ldiruvchi elementlari sifatida qaralishi mumkin.

Maqolaning maqsadi Angliya, Finlandiya, Singapur, Germaniya va Yaponiyada maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishni strategik boshqarish modellarini qiyosiy tahlil qilish, ularning kuchli boshqaruv funksiyalarini aniqlash hamda O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimiga mos integrativ-adaptiv mexanizmni asoslashdan iborat. Tadqiqotda quyidagi savollarga javob izlandi: xorijiy modellar qaysi strategik boshqaruv mexanizmlariga tayanadi; ularning umumiy va farqli jihatlari nimalardan iborat; qaysi elementlar O‘zbekistonning mavjud huquqiy va institutsional sharoitiga mos; adaptatsiyaning ilmiy mezonlari va bosqichlari qanday bo‘lishi kerak?

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot qiyosiy-siyosiy va nazariy-analitik xarakterga ega. Manba bazasini 2004–2026-yillarda e’lon qilingan xalqaro ilmiy maqolalar, OECD, ILO, Yevropa komissiyasi va Yevropa uzluksiz kasbga yo‘naltirish siyosati tarmog‘ining hisobotlari, shuningdek, Angliya, Finlandiya, Singapur, Germaniya va Yaponiyaning vakolatli davlat organlari tomonidan e’lon qilingan rasmiy siyosiy va metodik hujjatlar tashkil etdi [5–22]. O‘zbekiston kontekstini baholashda umumiy o‘rta ta’lim o‘quvchilarini zamonaviy kasblarga o‘qitish, tadbirkorlik subyektlari bilan hamkorlik va “Mening kelajakdagi kasbim” dasturiga oid normativ hujjatlar tahlil qilindi [1–3].

Mamlakatlarni tanlash to‘rtta mezon asosida amalga oshirildi. Birinchidan, modelning rasmiy hujjatlar va amaliy instrumentlar bilan yetarli darajada hujjatlashtirilganligi; ikkinchidan, boshqaruv mexanizmlarining bir-biridan funksional jihatdan farqlanishi; uchinchidan, maktab bosqichida individual qo‘llab-quvvatlash va mehnat bozori bilan aloqaning mavjudligi; to‘rtinchidan, model elementlarining O‘zbekiston uchun nazariy yoki amaliy transfer salohiyati hisobga olindi. Shu asosda Angliya standartlashtirish, Finlandiya uzluksiz va teng imkoniyatli guidance, Singapur kompetensiyaviy-raqamli boshqaruv, Germaniya davlat bandlik xizmati integratsiyasi, Yaponiya esa hudud–sanoat–ta’lim koordinatsiyasi modeli sifatida tanlandi.

Tadqiqotda kontent-tahlil, qiyosiy siyosiy tahlil, funksional xaritalash, benchmarking va ilmiy sintez metodlari qo‘llandi. Kontent-tahlilda har bir model bo‘yicha strategik maqsad, boshqaruv subyektlari, sifat kafolati, individuallashtirish, mehnat bozori bilan integratsiya, amaliy tajriba, raqamli vositalar va monitoring kategoriyalari ajratildi. Qiyosiy tahlil mazkur kategoriyalar bo‘yicha o‘xshashlik va farqlarni aniqlashga xizmat qildi.

Funksional xaritalashda mamlakat modelining tashkiliy nomi yoki huquqiy shakli emas, balki u bajaradigan boshqaruv funksiyasi markazga qo‘yildi.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

Masalan, Gatsby Benchmarks “Angliya modeli” sifatida emas, balki sifat standartlari va institutsional o‘zini baholash funksiyasi; MySkillsFuture esa alohida portal sifatida emas, balki individual kasbiy ma’lumotni uzluksiz yig‘ish va qarorga aylantirish funksiyasi sifatida tahlil qilindi. Bunday yondashuv xorijiy institutni bevosita ko‘chirishdan ko‘ra, uning funksional ekvivalentini milliy tizimda yaratish imkonini beradi.

Adaptatsiya imkoniyatlari beshta filtr orqali baholandi: institutsional moslik; normativ-huquqiy moslik; resurs va kompetensiya imkoniyati; tenglik, etik me’yor va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish; pilotlash, masshtablash va monitoring imkoniyati. Ushbu filtrlar asosida xorijiy model elementlari “bevosita joriy etish mumkin”, “mazmunan moslashtirish zarur”, “hududiy pilot talab etiladi” va “hozirgi bosqichda resurs jihatdan cheklangan” kabi funksional qarorlarga ajratildi.

Tadqiqotning cheklovi shundan iboratki, tahlil asosan rasmiy hujjatlar va nashr etilgan tadqiqotlarga tayangan; mamlakatlardagi barcha maktablar amaliyotining bir xil ekanligi da’vo qilinmaydi. Shuningdek, taklif etilgan integrativ-adaptiv mexanizm keyingi bosqichda O‘zbekiston maktablarida tajriba-sinov va manfaatdor tomonlar ekspertizasi orqali tekshirilishi lozim.

NATIJALAR

Angliya modelining boshqaruv yadrosini sakkizta Gatsby Benchmarks tashkil etadi. 2025/2026-o‘quv yilidan joriy etilgan yangilangan talqinda kasbga yo‘naltirishni ta’lim tashkilotining strategik rejalari va liderligi bilan bog‘lash, rahbarlar, boshqaruv kengashi, careers leader va maslahatchilarning alohida mas’uliyatini belgilash, har bir o‘quvchi uchun inklyuzivlik va natijani kuchaytirish alohida ta’kidlangan [6; 7]. Sakkizta benchmark barqaror dastur, mehnat bozori axboroti, har bir o‘quvchi ehtiyojini hisobga olish, o‘quv fanlarini kasblar bilan bog‘lash, ish beruvchilar bilan uchrashuvlar, ish joyi tajribasi, keyingi ta’lim bosqichlari bilan tanishish va individual maslahatni qamrab oladi.

Angliya tajribasining strategik qiymati mezonlarning faqat metodik tavsiya emas, balki maktabning o‘z faoliyatini rejalashtirishi, baholashi va takomillashtirishi uchun boshqaruv ramkasi vazifasini bajarishidadir. Mezonlarning yagona tizimda berilishi “tadbir o‘tkazildi yoki o‘tkazilmadi” darajasidan “tizim qaysi natijani qay darajada ta’minlamoqda?” degan boshqaruv savoliga o‘tishga yordam beradi. Ish joyidagi mazmunli tajriba va individual maslahatning umumiy dastur bilan bog‘lanishi esa jarayonning parchalanishini kamaytiradi.

Bizning fikrimizcha, Angliya modelidan O‘zbekiston uchun eng muhim transfer obyekti sakkizta benchmarkning aynan matni emas, balki standart–indikator–o‘zini baholash–takomillashtirish zanjiridir. Milliy maktablar uchun kasbga yo‘naltirish sifat standartlari ishlab chiqilishi, biroq ular hududiy resurslar va maktab turiga qarab differensial indikatorlar bilan qo‘llanishi

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

lozim. Aks holda standartlashtirish real sifatni emas, hujjatbozlikni kuchaytirishi mumkin.

Finlandiya tizimida guidance and counselling uzluksiz ta’lim siyosatining tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Good Guidance Criteria hujjatida o‘quvchiga yo‘naltirilganlik, foydalanish imkoniyati, ko‘p kanallilik, tenglik, etik barqarorlik, multidisiplinar hamkorlik, kasbiy rejalashtirish ko‘nikmalari, ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi uzviylik va ish dunyosi bilan hamkorlik sifatli guidance mezonlari sifatida belgilangan [8]. Milliy o‘quv dasturi mahalliy va maktab dasturlariga yagona asos yaratishi bilan birga, mahalliy ehtiyoj va kontekstni hisobga olish imkonini beradi; guidance counselling ham asosiy ta’lim tarkibiga kiritilgan [9].

Finlandiya modelida kasbga yo‘naltirish alohida mutaxassisning xizmati bilan cheklanmaydi. Maktab jamoasi, ota-onalar, tashqi mutaxassislar va ish dunyosi vakillari o‘rtasida multidisiplinar hamkorlik yo‘lga qo‘yiladi, guidance plan esa vazifalar, ish usullari, o‘tish bosqichlaridagi qo‘llab-quvvatlash va sifatni baholash tartibini belgilaydi. Tenglik tamoyili resursi kam, maxsus yordamga ehtiyoji yuqori yoki stereotiplar ta’sirida qolgan o‘quvchilar uchun qo‘shimcha yordamni asoslaydi.

Nazarimizda, Finlandiya tajribasining O‘zbekiston uchun asosiy ahamiyati kasbga yo‘naltirishni uzluksiz va umumjamoaviy mas’uliyat sifatida tashkil etishidadir. Har bir maktabning 3–5 yillik strategiyasi bilan bog‘langan “Kasbiy yo‘naltirish rejasi” ishlab chiqilishi, unda sinflar kesimidagi natijalar, mas’ullar, ota-onalar bilan ishlash, o‘tish bosqichlari va individual yordam mexanizmlari belgilanishi maqsadga muvofiq.

Singapurda Education and Career Guidance (ECG) o‘quvchining maqsadini anglash va kasbiy kelajagini boshqarish kompetensiyasini shakllantirishga yo‘naltirilgan. Tizim uchta rivojlanish savoli orqali quriladi: “Men kimman?”, “Qayerga borishni istayman?” va “U yerga qanday yetaman?”. ECG Character and Citizenship Education bilan integratsiyalashadi, maktab bosqichlariga muvofiq differensial mazmun kasb etadi hamda maxsus ECG counsellorlar bilan qo‘llab-quvvatlanadi [10]. MySkillsFuture Student Portal esa Primary 5 bosqichidan pre-university darajasigacha o‘quvchilarga ta’lim va kasbiy yo‘llarni o‘rganish, o‘z qiziqishi va imkoniyatlarini tahlil qilish imkonini beruvchi raqamli muhit vazifasini bajaradi [10; 11].

Singapur modelida raqamli vosita maqsad emas, balki refleksiya, axborot va individual qaror qabul qilishni birlashtiruvchi vositadir. Portalning o‘quv dasturi va maslahatchi faoliyati bilan bog‘langanligi ma’lumotni passiv ko‘rishdan shaxsiy reja tuzish jarayoniga o‘tish imkonini beradi. Bu yondashuv kasbga yo‘naltirishning natijasini ma’lum bir kasbni tanlash bilan emas, o‘z kasbiy yo‘lini boshqarish qobiliyati bilan o‘lchaydi.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

Bizning nuqtayi nazarimizcha, O‘zbekistonda Singapur tajribasini adaptatsiya qilish yagona katta platformani birdan yaratishdan emas, 7-sinfdan boshlab “O‘quvchining elektron kasbiy rivojlanish portfeli”ni bosqichma-bosqich joriy etishdan boshlanishi kerak. Portfel diagnostika, o‘quv yutuqlari, qiziqishlar, kasbiy sinovlar, ta’lim yo‘llari va refleksiya ma’lumotlarini birlashtirishi, biroq shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, ota-ona roziligi va o‘quvchiga noto‘g‘ri “yorliq” yopishtirmaslik tamoyillariga qat’iy amal qilishi lozim.

Germaniya modelining o‘ziga xosligi maktabdagi kasbga yo‘naltirishning Federal bandlik agentligi va dual kasbiy ta’lim ekotizimi bilan uzviy bog‘langanidadir. Bundesagentur für Arbeit tomonidan yuritiladigan meinBERUF muhiti BERUFENET kasblar ma’lumotlar bazasi, BERUFE.TV videomateriallari, Check-U kasbiy yo‘naltirish testi, ta’lim va amaliyot imkoniyatlari hamda shaxsiy maslahat xizmatlarini birlashtiradi [12]. Maktab o‘quvchilari professional maslahatchi bilan uchrashish, test natijalarini muhokama qilish va kasbiy ta’lim yoki oliy ta’lim yo‘llarini solishtirish imkoniga ega.

Germaniya tajribasining metodologik jihatdan muhim tomoni diagnostika natijasining yakuniy “kasbiy hukm” sifatida emas, maslahat uchun axborot manbai sifatida ishlatilishidir. Test, kasblar bazasi, amaliyot va maslahatchi faoliyati bitta xizmatlar zanjiriga ulanadi. Natijada o‘quvchining individual xususiyatlari mehnat bozori, ta’lim talablari va real kasbiy faoliyat haqidagi ma’lumot bilan qiyoslanadi.

Bizning fikrimizcha, Germaniya modelidan O‘zbekiston uchun mos element hududiy “maktab–bandlik xizmati–professional ta’lim–ish beruvchi” tarmog‘ini yaratishdir. Har bir hududda bandlik va kasbiy ta’lim bo‘yicha ma’lumotlarni maktablarga yetkazadigan koordinatsion nuqta, maktablarda esa mazkur ma’lumotlarni o‘quvchining diagnostik natijalari bilan bog‘laydigan maslahatchi faoliyati zarur. Diagnostika faqat tavsiya berishi, tanlov esa o‘quvchi va oilaning xabardor qarori bo‘lib qolishi kerak.

Yaponiya ta’lim siyosatida career education va vocational education maktab bosqichlari bo‘ylab tizimli va izchil rivojlantiriladi. To‘rtinchi ta’limni rivojlantirish asosiy rejasida hudud–sanoat–ta’lim–davlat hamkorligi, maktablarning jamiyat va mahalliy hamjamiyatga ochiqligi, sanoat ehtiyojlari bilan muloqot, amaliy tajriba va bunday aloqalarni boshqaradigan koordinatorlarni rivojlantirish zarurligi qayd etilgan [13]. Reja kelajak kompetensiyalarini hududiy rivojlanish va real ijtimoiy-iqtisodiy muammolar bilan bog‘lashni nazarda tutadi.

Yaponiya modeli kasbga yo‘naltirishni faqat individual tanlov masalasi emas, balki hududning barqaror rivojlanishi va inson resurslari siyosati bilan bog‘liq vazifa sifatida ko‘radi. Sanoat tarkibi va hududiy ehtiyojlarning

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

ta’lim mazmuniga ta’siri maktabga tashqi muhitni muntazam tahlil qilish majburiyatini yuklaydi. Bu jarayonda koordinator shaxslar va konsorsiumlar turli institutlarning manfaatlari va resurslarini bog‘laydi.

Nazarimizda, Yaponiya tajribasini O‘zbekistonda qo‘llash barcha hududlar uchun bir xil kasblar ro‘yxatini targ‘ib qilishdan voz kechib, differensial kasbiy yo‘naltirish siyosatini shakllantirishni talab qiladi. Sanoat hududlari uchun muhandislik va ishlab chiqarish, agrar hududlar uchun agrotexnologiya, turistik hududlar uchun servis va mehmondo‘stlik, raqamli markazlar uchun IT hamda kreativ kasblarga doir amaliy tanishtirish va hamkorlik paketlari hududiy iqtisodiy strategiya bilan muvofiqlashtirilishi lozim.

1-jadval.

Xorijiy mamlakatlarda maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishni strategik boshqarish modellarining qiyosiy tavsifi

Mamlakat/model	**Asosiy boshqaruv mexanizmi**	**Ustuvor natija**	**O‘zbekiston uchun funksional element**
Angliya – Gatsby Benchmarks	Sakkizta sifat standarti, liderlik, indikatorlar va muntazam o‘zini baholash	Sifat kafolati va hisobdorlik	Milliy sifat standartlari va maktab KPI tizimi
Finlandiya – Lifelong Guidance	Guidance plan, tenglik, multidisiplinar hamkorlik va o‘tish bosqichlarini qo‘llab-quvvatlash	Uzluksizlik va individual yordam	Har bir maktab uchun strategik kasbiy yo‘naltirish rejasi
Singapur – ECG	Kasbiy rivojlanish kompetensiyalari, ECG counsellor va MySkillsFuture	O‘z kasbiy yo‘lini boshqarish qobiliyati	Elektron kasbiy rivojlanish portfeli va maslahatchi
Germaniya – Berufsorientierung	Maktab–bandlik xizmati–ish beruvchi integratsiyasi, diagnostika va professional maslahat	Ta’lim va bandlik yo‘llarining real mosligi	Hududiy kasbiy yo‘naltirish tarmog‘i
Yaponiya – Career Education	Hudud–sanoat–ta’lim–davlat koordinatsiyasi va amaliy tajriba	Hududiy ehtiyoj va kelajak kompetensiyalariga moslik	Hududiy iqtisodiyotga asoslangan differensial yo‘naltirish

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

Qiyosiy natijalar besh modelning tashkiliy shakli turlicha bo‘lsa-da, oltita umumiy boshqaruv qonuniyatini ko‘rsatdi. Birinchisi — erta boshlanish va uzluksizlik; ikkinchisi — o‘quvchini faol subyekt sifatida tan olish; uchinchisi — real mehnat dunyosi bilan mazmunli aloqa; to‘rtinchisi — maktabdan tashqari institutlar bilan koordinatsiya; beshinchisi — sifat mezonlari va dalillarga asoslangan monitoring; oltinchisi — axborot va raqamli vositalarni individual qaror qabul qilishga xizmat qildirishdir. Mazkur qonuniyatlar xalqaro career guidance tizimlarini rivojlantirish bo‘yicha tadqiqotlar bilan hamohangdir [14–16].

O‘zbekistonda PQ-53-son qarori o‘quvchilarning zamonaviy kasblarga qiziqishini oshirish, ish beruvchilarni jalb qilish va kasbiy moyillikni aniqlashga asos yaratdi [1]. Vazirlar Mahkamasining 78-son qarori maktablar bilan tadbirkorlik subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik tartibini mustahkamladi [2]. PQ-316-son qaror esa 7–9-sinf o‘quvchilarining kasbiy qiziqishi va qobiliyatini “Mening kelajakdagi kasbim” dasturi asosida aniqlash hamda akademik yoki kasbiy yo‘nalishga ko‘maklashish vazifasini belgiladi [3]. Demak, xorijiy tajribalarni moslashtirish uchun boshlang‘ich normativ poydevor mavjud, ammo uning tarkibiy qismlarini yagona sifat va monitoring mexanizmi bilan bog‘lash talab etiladi.

Bizning fikrimizcha, O‘zbekiston uchun adaptatsiya modeli besh tamoyilga tayanishi kerak: birinchidan, model nomini emas, boshqaruv funksiyasini transfer qilish; ikkinchidan, o‘quvchi manfaatlari va teng imkoniyatni mehnat bozori talabi bilan muvozanatlashtirish; uchinchidan, milliy standart bilan hududiy moslashuvni uyg‘unlashtirish; to‘rtinchidan, raqamlashtirishni ma’lumot yig‘ish emas, qaror qabul qilish vositasiga aylantirish; beshinchidan, har bir yangilikni pilot–baholash–korreksiya–masshtablash siklida joriy etish.

Mazkur tamoyillar asosida xorijiy elementlarning O‘zbekiston sharoitiga funksional adaptatsiya matritsasi ishlab chiqildi. Matritsa har bir elementni mavjud normativ asos, zarur moslashtirish va boshlang‘ich joriy etish bosqichi bilan bog‘laydi. Bu usul takliflarni umumiy tavsiyalar darajasidan amaliy boshqaruv qarorlariga yaqinlashtiradi.

2-jadval.

Xorijiy boshqaruv elementlarini O‘zbekiston sharoitiga funksional adaptatsiya qilish matritsasi

Xorijiy element	Mavjud milliy asos	Zarur moslashtirish	Dastlabki joriy etish qadami
Gatsby sifat standartlari	Kasbga va zamonaviy ko‘nikmalarga	Maktab turi va hudud resursiga mos indikatorlar; jarayon va	Pilot maktablarda 6–8 ta milliy standart bo‘yicha o‘zini

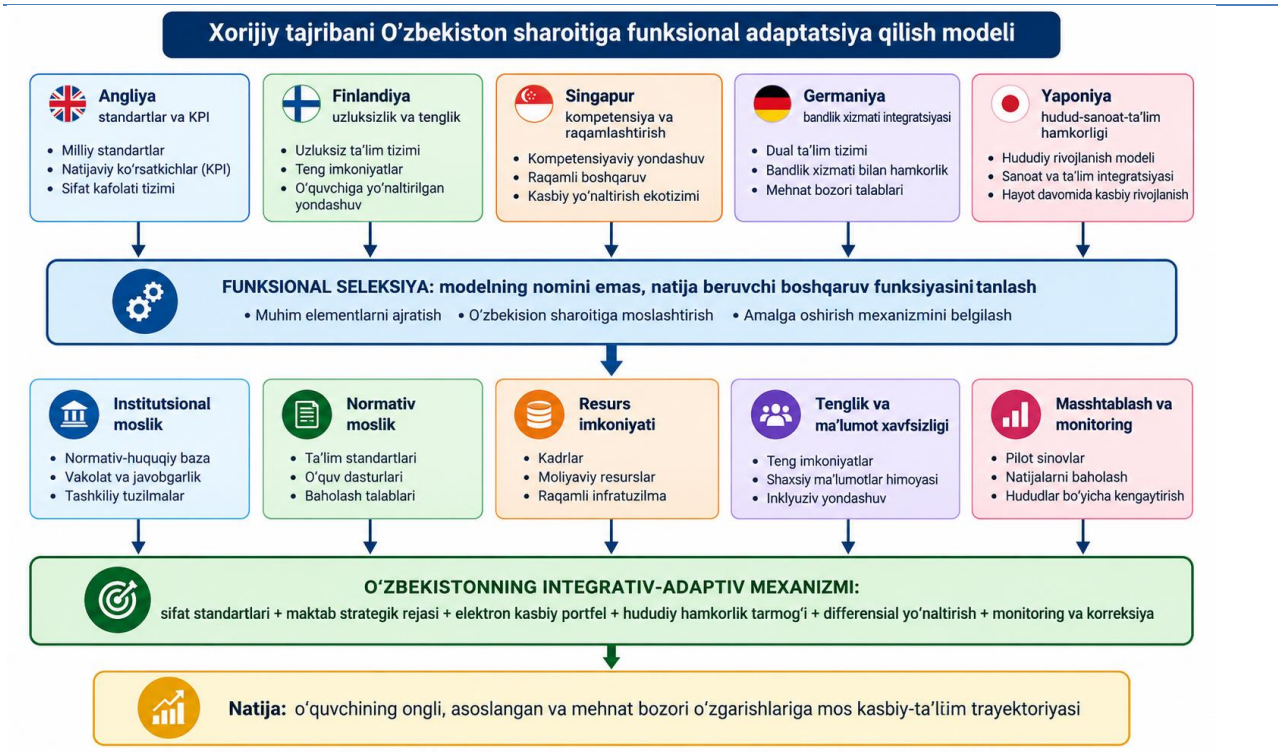
Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

	o‘qitish bo‘yicha normativ vazifalar [1–3]	natija KPIlarini ajratish	baholash
Finlandiya guidance plan	Maktabning yillik rejalari va maslahatchi faoliyati	3–5 yillik strategiya, sinflar kesimidagi natijalar va mas’uliyat matritsasi	Maktab kasbiy yo‘naltirish rejasining namunaviy shaklini ishlab chiqish
Singapur elektron portfeli	Kasbiy qiziqishlarni aniqlash va raqamli platformalar [1; 3]	Ma’lumotlarni himoya qilish, ota-ona roziligi, dinamik refleksiya va maslahat bilan bog‘lash	7-sinf uchun minimal elektron profilni hududiy pilot qilish
Germaniya hududiy tarmog‘i	Maktab–tadbirkor hamkorligi [2]	Bandlik, professional ta’lim va OTM ma’lumotlarini yagona koordinatsiya nuqtasida birlashtirish	Har bir hududda kasbiy yo‘naltirish koordinatori yoki ishchi guruhini belgilash
Yaponiya differensial modeli	Hududiy iqtisodiy rivojlanish va kasb-hunar dasturlari	Kasbiy yo‘nalishlarni hududning ixtisoslashuvi va istiqbolli tarmoqlari bilan bog‘lash	Hududiy kasblar va kompetensiyalar xaritasini shakllantirish
Uzluksiz monitoring	Maktab hisobotlari va diagnostika jarayonlari	Tadbirlar sonidan o‘quvchi natijalari va keyingi ta’lim yo‘liga o‘tish	Yillik monitoring protokoli va strategik korreksiya yig‘ilishini joriy etish

Jadvalda ko‘rsatilgan elementlarning bir-biridan ajratilgan holda joriy etilishi kutilgan samarani bermasligi mumkin. Masalan, elektron portfel maslahatchi faoliyati va maktab strategik rejasi bilan bog‘lanmasa, u ma’lumotlar omboriga aylanib qoladi; sifat standartlari hududiy resurslar va monitoring vositalari bilan ta’minlanmasa, formal hisobot shakliga tushadi; ish beruvchi bilan hamkorlik o‘quvchi ehtiyoji va ta’lim trayektoriyasi bilan bog‘lanmasa, bir martalik ekskursiya darajasida qoladi.

Nazarimizda, integrativ-adaptiv mexanizm xorijiy tajribaning kuchli jihatlarini yagona boshqaruv siklida birlashtirishi kerak. Sifat standarti tizim uchun kutiladigan holatni belgilaydi; maktab strategik rejasi maqsad va mas’uliyatni aniqlaydi; elektron portfel individual rivojlanish dinamikasini aks ettiradi; hududiy tarmoq mehnat bozori va amaliy tajribani ta’minlaydi; differensial yo‘naltirish hududiy ehtiyojni hisobga oladi; monitoring esa natijalar asosida strategiyani korreksiyalash imkonini beradi.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

1-rasm. Xorijiy tajribani O‘zbekiston sharoitiga funksional adaptatsiya qilishning integrativ modeli (muallif ishlanmasi)

MUHOKAMA

Olingan natijalar career guidance tizimlarining rivojlanishi alohida xizmatlarni ko‘paytirish bilan emas, ularni strategik va tizimli darajada uyg‘unlashtirish bilan belgilanadi, degan xalqaro xulosani tasdiqlaydi. J. Kettunen va hammualliflar tizimlar rivojlanishini minimal, aspiratsion, strategik va tizimli darajalar orqali talqin qilib, strategik liderlik, hamkorlik, professionallashuv va natijadorlik dalillarining birgalikdagi ahamiyatini ko‘rsatganlar [14]. Mazkur mezonlar qiyoslangan mamlakatlarning barchasida turli shaklda namoyon bo‘ladi.

Angliya modeli sifatni standartlashtirish orqali institutsional hisobdorlikni kuchaytiradi, biroq indikatorlarning haddan tashqari formal qo‘llanishi “benchmarkni bajarish”ni o‘quvchi natijasidan ustun qo‘yishi mumkin. Finlandiya modeli tenglik, ishonch va multidisiplinar hamkorlikni markazga qo‘yadi, ammo yuqori professional kompetensiya va mahalliy boshqaruv salohiyatini talab qiladi. Singapur modeli individual kompetensiya va raqamli uzluksizlikni kuchaytiradi, biroq raqamli tafovut va ma’lumotlar etikasi masalasini dolzarb qiladi. Germaniya modeli real bandlik infratuzilmasiga tayanganligi sababli kuchli, biroq bunday tizimning transferi hududiy bandlik va kasbiy ta’lim institutlarining tayyorligiga bog‘liq. Yaponiya modeli hududiy ixtisoslashuv va hamkorlikni rivojlantiradi, lekin mehnat bozori ehtiyoji o‘quvchining individual intilishi ustidan hukmron bo‘lib qolmasligi kerak.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

Bizning fikrimizcha, kasbga yo‘naltirish siyosatida ikki ekstremumdan qochish zarur. Birinchi ekstremum — o‘quvchining qiziqishini mehnat bozoridan ajratib, tanlovni faqat shaxsiy xohishga asoslash; ikkinchisi — o‘quvchini hududiy kadrlarga ehtiyojning passiv obyekti sifatida ko‘rishdir. Strategik boshqaruvning vazifasi shaxsiy imkoniyat, ta’lim yo‘li va mehnat bozori haqidagi ma’lumotni birlashtirib, o‘quvchiga mustaqil va xabardor qaror qabul qilish sharoitini yaratishdan iborat. Bu pozitsiya tizimlar nazariyasidagi shaxs–ijtimoiy muhit o‘zaro ta’siri bilan hamohangdir [23].

Xorijiy modelni adaptatsiya qilishda institutsional izomorfizm xavfi ham mavjud: tashkilotlar tashqi jihatdan ilg‘or modelga o‘xshash tuzilma yaratishi, biroq kundalik boshqaruv amaliyoti o‘zgarmasligi mumkin. Masalan, maktabda “kasbiy yo‘naltirish rejasi” mavjud bo‘lsa-da, u diagnostika, resurs va natija indikatorlari bilan bog‘lanmasa, real strategik hujjatga aylanmaydi. Shu sababli J.M. Bryson va B. George ta’kidlagan strategik rejalashtirish mantiqiga ko‘ra, hujjatning o‘zi emas, manfaatdor tomonlar bilan tahlil, strategik masalalarni aniqlash, amalga oshirish va qayta ko‘rib chiqish jarayoni muhimdir [24].

Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv ham alohida e’tibor talab qiladi. Diagnostika, portal yoki mehnat bozori bazasining mavjudligi avtomatik ravishda sifatli qaror keltirib chiqarmaydi. Maktab rahbari va maslahatchi ma’lumotni talqin qilish, turli manbalarni solishtirish, stereotiplarni aniqlash va natijani amaliy qarorga aylantirish kompetensiyasiga ega bo‘lishi kerak. Ta’limda data-based decision making bo‘yicha tadqiqotlar ham ma’lumotning sifati, undan foydalanish madaniyati va professional hamkorlikning hal qiluvchi rolini ko‘rsatadi [25].

Nazarimizda, O‘zbekistonda integrativ-adaptiv mexanizmni joriy etish to‘rt bosqichda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Birinchi bosqichda milliy sifat standartlari, minimal axborot to‘plami va etik talablar ishlab chiqiladi. Ikkinchi bosqichda iqtisodiy va ijtimoiy sharoiti turlicha hududlarda pilot maktablar tanlanadi. Uchinchi bosqichda o‘quvchi natijalari, boshqaruv yuklamasi, resurs xarajati va manfaatdor tomonlar qoniqishi bo‘yicha baholash o‘tkaziladi. To‘rtinchi bosqichda samarali elementlar korreksiya qilinib, hududiy moslashtirish paketlari orqali masshtablanadi.

Taklif etilgan modelning ilmiy yangiligi beshta xorijiy tajribani ketma-ket tavsiflash bilan cheklanmay, ularni funksional seleksiya va adaptatsiya filtrlari orqali yagona milliy mexanizmga birlashtirishidadir. Amaliy jihatdan esa model ta’lim boshqaruvi organlari va maktab rahbarlariga “nimani ko‘chirish?”, “nimani moslashtirish?”, “qaysi resurs bilan boshlash?” va “natijani qanday o‘lchash?” savollariga tizimli javob beradi.

Tadqiqot natijalarini talqin qilishda cheklovlarni hisobga olish lozim. Rasmiy

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

hujjatlarda belgilangan model bilan barcha maktablardagi real amaliyot o‘rtasida tafovut bo‘lishi mumkin. Shuningdek, mamlakatlarning iqtisodiy resurslari, maslahatchilar tayyorlash tizimi va raqamli infratuzilmasi bir xil emas. Shu bois keyingi tadqiqotlarda taklif etilgan adaptatsiya matritsasini O‘zbekiston maktab rahbarlari, maslahatchilar, ota-onalar, o‘quvchilar, professional ta’lim tashkilotlari va ish beruvchilar ishtirokida ekspert baholash hamda pilot tajriba-sinov orqali tekshirish zarur.

XULOSA

Qiyosiy tahlil Angliya, Finlandiya, Singapur, Germaniya va Yaponiya modellarida universal tashkiliy shakl mavjud emasligini, biroq samarali kasbga yo‘naltirish tizimlariga xos umumiy strategik qonuniyatlar mavjudligini ko‘rsatdi. Ular erta va uzluksiz qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchi subyektligi, real mehnat tajribasi, ko‘p subyektli koordinatsiya, dalillarga asoslangan monitoring hamda raqamli va axborot vositalarining boshqaruv qaroriga xizmat qilishidan iborat.

Angliya tajribasidan sifat standartlari va KPI, Finlandiyadan maktab guidance plan va teng imkoniyatli uzluksizlik, Singapurdan career management kompetensiyalari va elektron portfel, Germaniyadan maktab–bandlik xizmati–ish beruvchi tarmog‘i, Yaponiyadan hududiy iqtisodiyotga mos differensial yo‘naltirish elementlarini olish mumkin.

Bizning fikrimizcha, xorijiy modelni bevosita ko‘chirish emas, funksional seleksiya, institutsional va resurs mosligini baholash, etik himoya, hududiy pilotlash, monitoring va strategik korreksiyaga asoslangan adaptatsiya ilmiy jihatdan asosli yo‘ldir. Shu asosda O‘zbekiston uchun sifat standartlari, maktab strategik rejasi, elektron kasbiy portfel, hududiy hamkorlik tarmog‘i, differensial kasbiy yo‘naltirish va monitoringni birlashtiruvchi integrativ-adaptiv mexanizm taklif etildi.

Taklif etilgan mexanizm O‘zbekistonda shakllanayotgan normativ-huquqiy imkoniyatlarni yagona boshqaruv sikliga birlashtirish, kasbga yo‘naltirishni alohida tadbirlar majmuasidan o‘quvchining kasbiy rivojlanish dinamikasini boshqaradigan tizimga o‘tkazish va ta’lim–mehnat bozori uzviyligini kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevraldagi PQ-53-son “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini xorijiy til va zamonaviy kasblarga o‘qitish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 11-fevraldagi 78-son “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilarni kasb-hunarga o‘qitishda tadbirkorlik subyektlarini jalb etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-oktabrdagi PQ-316-son “Kasbiy ta’lim tizimida islohotlarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

4. OECD. The State of Global Teenage Career Preparation. – Paris: OECD Publishing, 2025. – DOI: 10.1787/d5f8e3f2-en.

5. Watts A.G., Sultana R.G. Career Guidance Policies in 37 Countries: Contrasts and Common Themes // International Journal for Educational and Vocational Guidance. – 2004. – Vol. 4. – P. 105–122. – DOI: 10.1007/s10775-005-1025-y.

6. Department for Education. Careers Guidance and Access for Education and Training Providers: Statutory Guidance for Schools, Colleges and Independent Training Providers. – London, updated 23 June 2026.

7. Gatsby Charitable Foundation. Good Career Guidance: The Next Ten Years. – London, 2024.

8. Finnish National Agency for Education. Good Guidance Criteria. – Helsinki: Finnish National Agency for Education, 2023. – 31 p.

9. Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Basic Education 2014. – Helsinki: Finnish National Agency for Education, 2014.

10. Ministry of Education Singapore. Education and Career Guidance. – Singapore, updated 2026. – Official electronic resource (accessed: 20.10.2026).

11. SkillsFuture Singapore. MySkillsFuture Student Portal. – Singapore, 2026. – Official electronic resource (accessed: 20.10.2026).

12. Bundesagentur für Arbeit. meinBERUF: BERUFENET, BERUFE.TV, Check-U and Career Counselling Services. – Nürnberg, 2026. – Official electronic resource (accessed: 20.10.2026).

13. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology of Japan. The Fourth Basic Plan for the Promotion of Education. – Tokyo, 2023. – 111 p.

14. Kettunen J., Barnes S.-A., Bimrose J., Brown A., Vuorinen R. Career Experts’ Conceptions of Systems Development in Lifelong Guidance // International Journal for Educational and Vocational Guidance. – 2025. – Vol. 25. – P. 231–249. – DOI: 10.1007/s10775-023-09595-x.

15. European Lifelong Guidance Policy Network. Lifelong Guidance Policy Development: A European Resource Kit. – Jyväskylä: ELGPN, 2012.

16. International Labour Organization; European Training Foundation. Developing National Career Development Support Systems: Pathways to Enhance Lifelong Career Guidance, Career Education and Career Development Support for Workers. – Geneva, 2021.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

17. Hooley T., Rice S. Ensuring Quality in Career Guidance: A Critical Review // British Journal of Guidance & Counselling. – 2019. – Vol. 47, No. 4. – P. 472–486. – DOI: 10.1080/03069885.2018.1480012.

18. Mann A., Denis V., Percy C. Career Ready? How Schools Can Better Prepare Young People for Working Life in the Era of COVID-19 // OECD Education Working Papers. – Paris: OECD Publishing, 2020. – No. 241. – DOI: 10.1787/e1503534-en.

19. Kashefpakdel E.T., Percy C. Career Education That Works: An Economic Analysis Using the British Cohort Study // Journal of Education and Work. – 2017. – Vol. 30, No. 3. – P. 217–234. – DOI: 10.1080/13639080.2016.1177636.

20. Hofer A.-R., Zhivkovikj A., Smyth R. The Role of Labour Market Information in Guiding Educational and Occupational Choices // OECD Education Working Papers. – Paris: OECD Publishing, 2020. – No. 229. – DOI: 10.1787/59bbac06-en.

21. OECD. Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap. – Paris: OECD Publishing, 2004. – DOI: 10.1787/9789264105669-en.

22. European Commission. Lifelong Guidance Policy and Practice in the EU: Trends, Challenges and Opportunities. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. – DOI: 10.2767/91185.

23. Patton W., McMahon M. The Systems Theory Framework of Career Development and Counseling: Connecting Theory and Practice // International Journal for the Advancement of Counselling. – 2006. – Vol. 28. – P. 153–166. – DOI: 10.1007/s10447-005-9010-1.

24. Bryson J.M., George B. Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement. – 6th ed. – Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2024. – 592 p.

25. Schildkamp K., Lai M.K., Earl L. (eds.). Data-based Decision Making in Education: Challenges and Opportunities. – Dordrecht: Springer, 2013. – 216 p. – DOI: 10.1007/978-94-007-4816-3.

26. Jo‘rayev R.H., Tolipov U.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta’lim tizimida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari: monografiya. – Toshkent: Fan, 2004. – 120 b.

27. Sharipov Sh.S., Davlatov K., Nasriddinova G.S. Kasbga yo‘naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2007. – 146 b.

28. Jo‘rayev R.H., Turg‘unov S.T. Ta’lim menejmenti: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Voris-Nashriyot, 2006. – 264 b.